

KENTTEKİ GÖÇMENİN BAKIŞ AÇISINDAN KENT/KÖY KİMLİĞİ "NİÇİN KÖYLÜYÜZ HÂLÂ?"

Yrd. Doç. Dr. Tahire ERMAN*

Giriş

Kapitalist sistemin çevre ülkelerinde özellikle İkinci Dünya Savaşı'nı izleyen süreçte yoğun bir şekilde görülen kırdan kente göç, ve onun fiziki boyuttaki izdüşümü gecekondulaşma olgusu, sosyal bilimcilerin sürekli ilgisini çekmiştir. Ellili ve altmışlı yıllarda bu olayı açıklama çabasına giren kimi sosyal bilimciler, modernleşme kuramı çerçevesinde, kırdan kente göçü, geleneksel tarım toplumunun modern sanayi toplumuna dönüşmesinin, dolayısıyla modernleşmenin bir aracı olarak yorumlamış, ve bu sürecin sonunda, yaygın eğitim ve iletişimin de etkileriyle, rasyonel düşünen, ileriye dönük plan yapan, yeniliklere açık, geleneksel toplumun kısılcısından sosyal ve psikolojik düzeyde kurtulmuş, toplumun karar alma sürecine katılarak onu etkileyen bireyin, yani "evrensel modern insan"ın ortaya çıkacağını öngörmüştür (Inkeles, 1969: 212, 216, 225; Lerner, 1958: 43-75). Dolayısıyla, köyden kente göçmüş kişilerin tümüyle kırsal kültürlerini terkederek, kent kültürü içinde erimesi (assimilation) beklenmiştir. Öte yandan, zaman içinde bu öngörünün gerçekleşmemiş olması yeni kuramsal yaklaşımları ortaya çıkarmıştır. Özellikle Latin Amerika'da gelişen "Bağımlılık Kuramı" (Dependency Theory) içinde, çevre kapitalist ülkelerin yapısal konumlarından dolayı dezavantajlı oldukları ve bu nedenle hiçbir zaman kapitalist Batının sanayileşme ve refah düzeyine erişemeyecekleri iddia edilmektedir. Ve köyden kente göç sonunda, göçmenin yeni ortamında sömürüldüğü ortaya konulmaktadır (Perlman, 1976: 195). Bu bakış açısı içinde, köyden kente göçün kentleşmeye mi, yoksa yapay (pseudo) kentleşmeye mi yol açtığı sorgulanmıştır. Kentsel nüfusun çoğunun köyün benzeri olan gecekondulaşma mahallelerinde oturduğu, kazancını devletin kontrolü ve insiyatifi dışındaki enformel sektörde elde ettiği, yaşantısına ekonomik olarak destek olması için bahçesinde sebze, meyva, tavuk yetiştirdiği bir ortama ne derece kent, ve bu ortamda yaşayan kişiye ne derece kentli denebilir?

---

*Bilkent Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Öğretim Üyesi.

Göç dalgaları altında ezilen kentler ve kent yerlileri, ortaya çıkan olumsuzluklardan göçmeni suçlamışlardır. Bu bakış açısından, köyden kente göçedenler, kentlerin hizmet olanaklarını zorluyorlardı, gecekondularıyla kentleri köylere dönüştürüyorlardı, hem fiziki hem de kültürel çevreyi varlıkları ve yaşam biçimleriyle kirletiyorlardı. 1970'lerde seçkinler tarafından "kültürel yozlaşma" olarak tanımlanan arabeskin kaynağı oldular. 1980 ve 90'larda, siyasal islamın gelişeceği ortamı oluşturdular. Önceleri modernleşme bakış açısı içinde sosyal, kültürel, politik ve ekonomik olarak marjinal olarak tanımlanan kentteki göçmenler, 1990 Türkiye'sinde politikayı ve kültürü belirler hale geldiler.

Köyden kente göç edenlerin yeni yaşam çevreleriyle uyum sağlayıp onunla bütünleşerek bir kent insanına mı dönüştüğü, yoksa bunu çeşitli nedenlerle gerçekleştiremeyip, köyünden taşıdığı alışkanlık ve değerleri kentte de sürdürerek köylü mü kaldığı sorusuna cevap arayan sosyal bilimcilere gelince, bu soruyu, göçmenlerin kentle kültürel ve sosyal ilişkiler açısından bütünleşmediği, böylece ne köylü ne de kentli olabildikleri (Şenyapılı, 1978: 44), hem köylerinden kopmuş köylü ("uprooted villages") hem de kabullenilmeyen kentli ("unaccepted city dwellers") oldukları (Karpas, 1976: 114), aynı zamanda hem köylü hem de kentli sayılabilecek tutum ve davranışlara birarada sahip oldukları (McGee, 1975: 145), köylü olmaktan uzaklaştıkları ama henüz kentli de olmadıkları (Keleş, 1972: 181), tarımdan kopmuş oldukları ve kentteki işlerden gelir sağlamaya çalıştıkları için "kentlileşen köylü" oldukları (Şenyapılı, 1982a: 62), köyü ve köy kültürünü, özellikle kentin gecekondu yerleşim alanlarında yeniden ürettikleri, dolayısıyla köylü oldukları (Mangin, 1970: 45; Abu-Lughod, 1961: 22-23) şeklinde cevaplamışlardır. Buna bağlı olarak, "kentin köylüleşmesi" söylemi içinde kent göçmeni, "kent köylüsü" (city peasants) (Suzuki, 1966: 431) şeklinde tanımlanagelmiştir. Son zamanlarda gerçekleştirilen bir araştırmada ise kentteki göçmendeki "yeni kentli" olarak bahsedilmektedir (Erder, 1995: 106).

Geçirilen uzun yıllara rağmen kent göçmeninin hâlâ kentle bütünleşememesinin, "kentteki köylüler" olmasının önemli bir nedeni olarak çoğunlukla enformel sektörde güvencesiz ve yetersiz ücretle istihdam, ve kentsel hizmet ve örgütler ile eğitim kurumlarından yararlanma kapasitesinin sınırlılığı verilmiştir (örneğin, Tatlıdil, 1990: 388; Şenyapılı, 1982a: 25-26; Tekeli, 1982: 204-205; Heper, 1981: 62-78; Şenyapılı, 1978: 38-39). Bu güvencesiz ve ağır şartlarla yüklü ortam, göçmeni geleneksel dayanışma mekanizmalarına başvurmaya, akraba ve diğer göçmenlerle dayanışmaya ve cemaat ilişkileri içinde yapılaşmaya götürmüştür (Gökçe, 1993: 343-353; Kandiyoti, 1984: 26; Suzuki, 1966: 432-438, 1964: 210-214).

Bu noktada göçmenin kendini nasıl gördüğü sorusu, diğer bir deyişle kentsel/kırsal kimlik olayı ortaya çıkmaktadır. Dışarıdan göçmene yüklenen tanımlar yanında, göçmenin kendisini nasıl tanımladığı, köylü mü yoksa kentli mi olarak gördüğü, niçin öyle gördüğü, ve bunun altında ne gibi anlamların yatdığı cevap aranması gereken önemli bir sorudur. Bu soruya verilecek cevap, göçmenin yeni çevresine uyumu ve duygusal boyutta yeni çevresiyle bütünleşip bütünleşmediği hakkında bizi bilgilendirecek, bunda hangi faktörlerin rol oynadığıyla ilgili ipuçları verecektir. Makale, bunu gerçekleştirmek amacıyla. Kentteki göçmenin köylü/kentli kimliğinde hangi faktörler rol oynamaktadır sorusu bizi, göçmenin kimliğinin oluşmasında toplumsal/yapısal gerçeğin belirleyiciliği ile kişinin kendi tercih ve eğilimlerinin karşılıklı etkileşimi hakkında bilgilendirecektir.

Aynı zamanda, makalede göçmenin bakış açısının getirilmesinin altında belli bir araştırmacı ahlak anlayışının da rolü vardır. Sosyal bilimciler, politikacılar, "şehirliler",

"okumuşlar" tarafından "köylü kalmış", "kentleri köyleştirmiş" olarak görülen, ve de suçlanan, bu kişilerin kendilerini nasıl gördükleri sorusuna aranan cevap, suçlananın kendini savunması şeklinde de görülebilir.

Bu makale, çoğu kent göçmeninin kendini köylü olarak görmeyi sürdürmesinin iki ana nedeni olarak göçmenin yerleşik kentlilerle olan ilişkisine ve hemşehrilik olayına bakmaktadır. Ayrıca, kadın ve erkeğin geleneksel toplumlarda çok farklı toplumsal cinsiyet rolleri yüklenmeleri sonucunda, köy/kent kimliğinin ve bunda rol oynayan faktörlerin cinsiyete göre farklılaşacağı varsayımına dayanılarak, makalede, kadın göçmen olmak kentli hissetmeyi zorlaştırmakta mıdır sorusuna da yanıt aranmaktadır.

Dikkat edilmesi gereken bir nokta da, kimlik edinme olayında birey ve yapısal olguların karşılıklı etkileşimidir. Makalede odak noktasının birey olması, yapısal faktörlerin gözardı edildiği, şehirlî olma tanımının bireysel bir olay olduğu yanlış imajını yaratmamalıdır. Kimlik tartışmaları, ancak ucu görünen, büyük bir kısmı ise su altında gözlerden uzak olan, dolayısıyla tehlike yaratan bir buzul dağı gibidir. Kamu alanındaki devlet tarafından dayatılmış ve kişinin sosyal belirleyicileri olan kimlik, kişinin kendi deneyimleri ve özümlemeleri sonucunda oluşturduğu ve bilinçliliğini ifade eden ben kimliği (self-identity), tarihsel dönemler içerisinde oluşan farklı kimlik anlayışları (modernite, post-modernite), hep bu buzul dağının ortaya çıkan parçalarıdır. Bu makalede cevap aranan, kentteki göçmen kendini köylü/kentli olarak tanımlarken, bunda hangi faktörler rol oynamaktadır sorusu, bize kişinin kimliğini "seçerken" içinde bulunduğu toplumsal/yapısal gerçeğin kısıtlayıcılığı ile kendi tercih ve eğilimlerinin karşılıklı etkileşimini gösterecektir.

Araştırma Yöntemi

Bu makale, köyden kente göç edenlerin yaşamını anlamaya yönelik etnografik bir araştırmaya dayanmaktadır. Söz konusu araştırma, bir nüfus kesiminin temsili olarak örneklenmesi sonucunda genellemeye gitmek yerine, o nüfus kesimi içindeki bir grubu derinlemesine araştırmak sonucu elde edilen bilgilerden bir kuramsal çerçeve kurmayı, süreç içinde rol alan önemli faktörleri belirleyerek, bir bakış açısı geliştirmeyi amaçlamıştır. Araştırma Ankara'nın gecekondu semtlerinden biri olan Çukurca mahallesi ile apartmanlaşma sürecini yaşayan ve Çukurca'ya yürüme mesafesinde olan Bağcılar semtinde gerçekleştirilmiştir. Yazar, Çukurca'da bir gecekondu kiralayarak, beş aydan fazla oturmuştur. Mahalleliye, Çukurca'da uzun bir süre yaşadktan sonra birkaç yıl önce Bağcılar'a taşınan ve mahalleli tarafından sevilen ve sayılan bir kadın vasıtasıyla onun kiracısı olarak tanıştırılması, yazarın mahalleli tarafından hızlı ve çok boyutlu bir biçimde benimsenmesini sağlamıştır. Çukurca'da kalınan süre içinde, mahalle halkıyla mülakatlar ve sohbetler yapılmıştır. Teybe kaydedilen bu mülakatlarda göçmenin kendini köylü mü yoksa kentli mi gördüğü ve nedenleri, köylü ve kentlinin kime dendiği, kentte mi yoksa köyde mi, gecekondu da mı yoksa apartmanda mı yaşamayı tercih ettiği, köyle ilişkisinin sürüp sürmediği, köye ve kentteki yaşamına nasıl baktığı, ve modern insanı nasıl tanımladığına yönelik sorular sorulmuştur. Bu formel mülakatlara ek olarak, günlük yaşam içinde çeşitli sohbetler ve grup tartışmaları yapılmıştır. Bunların da odak noktası, katılımcıların kent ve köy yaşamı hakkındaki düşünceleri ve deneyimleri, bu konudaki tercih ve geleceğe yönelik planları, ve kendilerini köylü mü yoksa kentli mi olarak tanımladıkları olmuştur. Yazar mahalle halkının çeşitli olaylarına (düğün, nişan, sünnet, yağşünü, piknik, okuldaki Cumhuriyet bayramı kutlamaları) katılmıştır. Bu olaylar ve günlük yaşam içerisindeki gözlemlerini düzenli olarak tuttuğu günlüğe kaydetmiştir.

Araştırmaya katılanlar, köyden kente göç etmiş olan ve Çukurca'daki gecekonducularda, ya da Bağcılar'daki apartmanlarda ve buradaki hâlâ yıkılmamış bazı gecekonducularda yaşayan kişilerdir. Bunlar arasında kiracılar ve ev sahipleri, ekonomik durumu bozuk ve daha iyi olanlar, yıllar önce göç etmiş ve yeni gelmiş olanlar, ilk ve ikinci kuşak göçmenler, gençler ve yetmişini aşmış yaşlılar, ve Alevi ve Sunniler bulunmaktadır. Göç sürecinin ve sonucunun kadın ve erkeği farklı etkilediği gerçeğinden yola çıkılarak (Chant, 1992: 199), kendisini "hane reisi", dolayısıyla yetişkin erkekle sınırlı tutan araştırmalardan farklı olarak, araştırmaya hem kadınlar hem de erkekler dahil edilmişlerdir. Yazarın gününün büyük bir kısmını mahallede, komşusu olan kadınlarla geçirmesi, ve erkeklerle ancak belli bir süre sonra gerekli yakınlaşma sağlandığı zaman konuşması ve soru sorması sonucunda, araştırmada kadınlar daha ağırlıklı bir yere sahip olmuşlardır.

Araştırma boyunca, gecekonduculardan apartmana dönüşüm sürecini yaşayan Bağcılar semti sık sık ziyaret edilmiş, ve birçok komşu ve akraba toplantısına katılmıştır.

Kentteki Göçmen ve Yerleşik Kentlilerle İlişkiler: Sorumlu Değil Sorunlu Bir İlişki

Türkiye'de köyden kente göçedenler üzerine yapılan araştırmalar, göçmenin kendisini yerleşik kentli nüfustan farklı gördüğünü göstermektedir. Türkiye genelindeki bir araştırmada, örneklemede yer alan gecekondu nüfusunun, "kentlin ileri gelenleri" olarak tanımladıkları yerleşik kentlileri, modern, zengin, okumuş, önemli mevkileri olan, apartmanda yaşayan kişiler olarak gördükleri bulunmuştur (Gökçe, 1993: 185). İstanbul'da yapılan diğer bir araştırmaya göre ise, İstanbullu, göçmen tarafından "ya tarihsel bir figür ya da kentnin merkezinde yaşayan 'zengin' kişiler olarak algılanmaktadır" (Köksal-Erder, 1993: 78). Bu araştırma da benzer bulgular elde etmiştir. Katılımcıların çoğunluğu, kentli insanı, köyle hiç ilişkisi bulunmayan, kentte doğmuş, kentte büyümüş, köy işlerinden bihaber olan, köydeki gibi pis, kaba işlerle uğraşmayan kişi olarak tanımlamıştır. Bu katılımcıların arasında, özellikle "modern insan" olarak tanımladıkları kentlilerle karşılaştırdıklarında kendilerini yetersiz bulanlar mevcuttur, ve bunlar çoğunlukla birinci kuşak, orta yaşlı göçmenlerdir. Gecekonduca yaşıyor olmak bu yetersizlik duygusunu artırmaktadır. 25 yıldır gecekonduca yaşayan 55 yaşındaki bir kadın şöyle demektedir: "Aah, biz gecekonduca olduğumuz için daha düşük oluyoz tabii. Ne de olsa görgüden de, herşeyden geri kalıyoruz tabii." Söz konusu birinci kuşak, orta yaşlı göçmenler için, kentli modern insan iyi konuşmaktadır, onlar görgülü, medeni, kültürlü ve bilgilidirler¹, güzel semtlerde yaşarlar, iyi giyinirler, güç sahibidirler. Oysa kendileri yıllarca kentte yaşamalarına rağmen bir türlü "dillerini düzeltmemişlerdir²", "kaba" konuşurlar, "kentlilerin derhal çöpe atacakları eşyaları" kullanırlar. O yüzden, o insanlarla arkadaşlık etmek konusunda pek ümitli değillerdir. Diğer bir ilk kuşak göçmen,

¹Bu, köylü göçmen tarafından yapılan kentli tanımı, kentli seçkinlerin Tanzimat'tan beri varolan "cahil halk" görüşüne ve bu görüş içinde yerşeren "halka rağmen halk için" anlayışına yakınlık göstermektedir.

²Kente 35 yaşında göçen ve Ankara'da 20 yıldan fazladır yaşayan bir göçmen adam bundan şöyle şikayet etmektedir: "Ne köylü olabildik, ne şehirli, ortada kaldık, bu dengeyi sağlayamadık. Yaşamızın ortasında geldiğimiz, köyde yaşadığımız için düzgün konuşmayı yapamadık."

49 yaşındaki bir Alevi kadın şöyle demektedir: "Anca gider köylülerle bağdaşabilirsin. Daha senden ileri olanın toplumuna giremezsin. Gene kendi çevrende olan kendi seviyende insanların anca toplumuna girebilirsin". Ancak bütün bu kentlilerle birlikte olamayacaklarını belirtmelerine rağmen, yazar, araştırma boyunca aynı kişiler tarafından kendisine gösterilen ilgi ve dostluğun, göçmenin kentliyle yakın ilişkiler kurmak istediği, bu fırsatı aradığı, ve yakaladığında da kaybetmemek için çaba gösterdiği şeklinde yorumlamaktadır³. Ayrıca araştırmada özellikle kadınlar arasında çevrelerinin hep köylü olmasından yakınan, kentlilerle olacakları ortamların özlemine çeken göçmenlere rastlanmıştır. Nitekim başka bir araştırmada "yeni kentlilerin kent yerlileriyle tamamen bütünleşemedikleri fakat bu yönde güçlü bir istek duydukları" (Gökçe, 1993: 185) belirtilmektedir. Gökçe'nin araştırmasında kent ileri gelenleriyle aynı semtte oturmak istediklerini söyleyenlerin oranı % 48.5, istemeyenlerin oranı ise % 45.5'dir. Birinci grup buna en büyük neden olarak "iyi yaşamak bizim de hakkımız" diye cevap vermiş, ikinci grup ise kentlilere uyum sağlayamayacak olmalarını belirtmişlerdir. Diğer bir araştırmada ise (Karpat, 1976: 156), kentli insanlarla daha yakın ilişkiler içine girmeyi isteyip istemedikleri sorusuna erkeklerin % 81'i, kadınların % 73'ü ve gençlerin % 90'ı "evet" demişlerdir. Buna neden olarak, kentlilerin bilgi ve fikirlerinden yararlanmak, iş çıkarlarını geliştirmek, kent davranış ve düşünce biçimlerini edinerek medeni olmak, ve kente tümüyle kaulmak olduğunu söylemişlerdir. Öte yandan, kentlilerle yakın ilişkiler içine girmeyi tercih etmeyenler, buna neden olarak, kendi yaşam biçimlerinin, gelenek ve değerlerinin kentlilerden farklı olduğunu ileri sürmüşlerdir.

Burada ilginç bir nokta, yetmişli yıllarda göçmenlerin kentlilerle yakın ilişki isteğine neden olarak o grubun bilgisinden yararlanmak ve medeni olmak vurgulanırken, doksanlı yıllara gelindiğinde, iyi yaşama arzusunun ön plana çıkmasıdır. İleride görüleceği gibi, benzeri bir sonuç, bu makaleye temel teşkil eden araştırmada da elde edilmiştir.

Öte yandan, genç ikinci kuşak göçmen arasındaki yaygın eğilim, yerleşik kentlilerle karşılaştırınca, kendisini yetersiz, onları üstün görmek yerince, yerleşik kentlileri göçmenleri küçük gördükleri, dışladıkları için suçlamak olmaktadır. Örneğin, kent içindeki bir liseye devam eden ve gecekonduda yaşayan bir genç kız bu konuda şöyle demektedir: "Tabii şehirli düşünmüyorum, çünkü okuldaki çevren, o sosyetik kişiler, o şehirli kişilerin yanında köylü olduğunu hissediyorsun. O zaman apaçık köylüsün, yani apaçık köylüsün tabii." Lise öğrencisi ikinci kuşak bir göçmen erkek ise "şehirli" gençlerle olan ilişkisini şöyle ifade etmektedir: "Dışlanma oluyor. Örnek veriyoruz, Çankaya. Bir takım burjuvaziye özenen genç gruplar var... Bizim kitleden gelen insanlarınımızı kesinlikle görmezden geliyorlar, kendilerinden dışlıyorlar. Ama biz de onları kabul edemeyiz... Ama biz onlarla yaşayabiliriz bir odaya kapatılsak, ama onlar bizimle yaşayamazlar. Nedeni, çünkü onların özentileri daha başka, daha havalarda."

Kısacası, ikinci kuşak göçmenler için kendilerini kentli görmemelerinin önemli bir nedeni, yerleşik kentlilerin kendilerine karşı takındıkları dışlayıcı tutum ve

³ Araştırma boyunca, ilk karşılaşmada çekingen ve tedirgin olan, sonraları yazarla yakın ilişki içerisine giren kadınların yanı sıra, baştan itibaren yazarı destekleyen, yakın olan kadınlar da olmuştur. Yazarın o çevreden taşındıktan sonra yaptığı ziyaretler memnurlukla karşılanmış, yurt dışında olduğu sürece Çukurca'da kiracısı olarak yaşadığı kadın tarafından mektupla aranmıştır.

davranışlardır. Yine özellikle ikinci kuşak göçmen için diğer bir neden ise, ekonomik yetersizliktir. Birçok göçmen, maddi durumu elvermediği için "şehirli gibi" yaşayamamasının kendisini kentli olarak hissetmesini engellediğini söylemektedir. Örneğin, kente küçük yaşta evlenip gelen, kocası başka bir kadınla yaşamaya başlayınca boşanan, çalışarak üç çocuğuna bakan bir kadın şöyle demektedir: "Biz köylüyüz diye düşünüyoruz. Şehirli olmamız için şehirlie bayağı uymam lazım, her yönüyle. İşten geliyoruz robot gibi. Paran yok herseyden önce." Tuvalet temizliğinde çalışan genç bir adam ise bunu şöyle dile getirmektedir: "Şehirlie ayak uyduramıyoruz. Param olsa yapabilirdim. Şehirli ayakkabısını Togo'dan alıyor. Ben aynı ucuz ayakkabıyı yıllarca giyiyorum."

Burada vurgulanması gereken bir nokta, kentli göçmenin kendini köylü saymasının kentte köylü gibi yaşaması anlamına gelmediğidir. Yazarın gözlemleri özellikle apartmana taşınmış olan ikinci, hatta birinci kuşak Alevilerin, kente bilgi ve anlayış olarak iyi uyum sağladıkları doğrultusundadır.

Hemşehrilik ve Kent/Köy Kimliği: Hemşehrilik Göçmenin Kendini Kentli Hissetmesini Engelliyor mu?

Yerleşik kentliyi, ya da "kentlin ileri gelenleri"ni kendisinden farklı ve çoğunlukla da "avantajlı" (genç ikinci kuşak göçmen) ve "üstün" (orta yaşlı birinci kuşak göçmen) görmek, göçmeni yeni çevresinde yalnızlık duygusuna itmekte ve yeni çevresine ait hissetmeyi engellemektedir. Bunun en belirgin nedeni, köyden kente taşınan ilişkiler türünden biri olan hemşehrilik ve göçmenlerin kendi aralarında kurdukları dayanışma ağıdır (Gökçe, 1993: 276; Güneş-Ayata, 1991: 89; Kandiyoti, 1984: 26; Suzuki, 1966: 432-438, 1964: 210-214). Hemşehrilik göçmenin yeni yaşamında bir tampon mekanizma (Kıray, 1968: 99) olarak görev yapmaktadır (Gökçe, 1993: 14). Kent göçmeninin, sosyal ve ekonomik olarak dezavantajlı olduğu ve güvence verecek bir ilişki ağını oluşturma bulduğu yeni çevresinde, kendine destek ve güvence verecek bir ilişki ağını oluşturma ihtiyacı hemşehrilik bazında örgütlenmeyi ortaya çıkarmıştır. Dolayısıyla, hemşehrilik önemli bir güvence ve dayanışma aracı olarak göçmenin yaşamında yer etmiştir (Güneş-Ayata, 1991: 90-93). Öte yandan, yeterli maddi olanağa sahip olan ve kendilerini hâlâ köylü olarak tanımlayan göçmenlerin varlığı ilginçtir. Bu da hemşehrilik'in ekonomik ve sosyal dayanışma ve güvence rolünün üstünde başka rolleri de içerdiği anlamına gelmektedir. Güneş-Ayata (1991: 99) hemşehrilik'i bir "kimlik kazanma mekanizması" olarak tanımlamaktadır: "[T]emel ayırıcı özellik 'biz' ve 'bize yakın' anlamına gelen hemşehrilik olmaktadır. Hemşehrilik göç etmiş nüfusun kendisini şehirliden ve göç ettiği köyden ayırmasına yarayan bir kimlik... olarak görülmektedir." Köksal-Erder (1993: 78) bu konuda şöyle demektedir: "[G]öç edenlerin hem kendilerini hem de diğer grupları tanımlamakta kullandıkları 'kimlik' daha çok geldikleri yer ya da kökenleri olmaktadır." Hemşehrileriyle yoğun ilişkileri olmayanlar bile kimliklerini kendi kökenleriyle tanımlamak eğilimindedirler. Bu da göçmenin yeni yaşamındaki kimlik ihtiyacının ve kimlik boşluğunun bir göstergesidir. Hemşehri yerine göre yakın ve uzak akrabalar, aynı köyden, aynı kazanın ya da aynı kentin köyünden, aynı bölgeden gelen göçmen olabilmektedir. Güneş-Ayata Ankara'daki Erzurumlular üzerinde yaptığı araştırmasında, hemşehri sayılmayan, dışlanan grubun içinde Ankara merkezde yerleşik olan nüfusla, Türkiye'nin batusından gelenlerin ve kendi mezhepleri dışındakilerin olduklarını bulmuştur. Burada altının çizilmesi gereken nokta, merkezde yerleşik olan nüfusun ("kentli seçkin," "kentlin ileri gelenleri," "modern kentli") hemşehrilik grubunun sınırlarını belirleyici rolüdür. Yani, "biz' olmanın birinci şartı köyden şehre göç etmiş

olmaktır. Gecekondu için hemşehrilik, temel olarak, şehirde nesillerce yerleşik nüfusla, köy ve kır kökenli olan nüfusu birbirinden ayırmaktadır" (Güneş-Ayata, 1991: 97).

Kent göçmenleri, kendileri gibi olanlarla çevrili durumdadırlar, akraba, hemşehri, ve kendisi gibi köyden göçmüş komşularıyla birlikte yaşamakta, ve çoğu zamanlarını onlarla geçirmektedirler (Alpar & Yener, 1991: 71). Bu durum, kentte geçirilen yıllarla değişmemektedir (Gökçe, 1993: 345).

Kentte kendi aralarında geliştirdikleri dayanışma ağı, kentli göçmeni yalnızlık ve reddedilmişlik duygusundan, kentte "sıradan köylü" olmaktan kurtarmaktadır. Öte yandan, aynı dayanışma ağı ve hemşehrilik üzerine kurulmuş olan ilişkiler, ve bunun yarattığı denetim, göçmenin, kentli kimlik edinmesini engellemekte (Kağıtçıbaşı, 1982: 15), göçmeni kökenleriyle tanımlamaya, ve dolayısıyla köyden göç edenleri köylü kalmaya, köylü hissetmeye, köylü olarak tanımlamaya mahkum kılmaktadır. Kıray'a (1968: 99-100) göre, tampon mekanizmaları bir yandan toplumsal değişimle ortaya çıkan boşlukları doldurarak olumlu bir görev yaparken, öte yandan eski geleneksel yapıya ait özellikleri korumakta, modern, kentsel sanayi yapısına doğru olan değişmeyi, yeniliği engellemektedir. Köksal-Erder (1993: 78) İstanbul'da yaptığı araştırmasında, görüşme yapılan hane halkı reislerinin, ortalama 20 yıldır İstanbul'da yaşadıkları ve içinde çocuk yaşta İstanbul'a gelenlerin de mevcut olduğu halde, kendilerini geldikleri yerler ya da kökenleriyle tanımladıklarını bulmuştur. Bunun nedeni, yaşamlarında diğer göçmenlerle içiçe bulunmaları, "somut bir gerçeklik olarak algıladıkları bir 'İstanbul'unun' olmayışıdır. Bu makalenin konusu olan araştırmadaki birçok köyden kente göçmüş kişi de, kendini köylü olarak görmektedir. Ve önemli bir neden olarak köylülerle (köydeki ve/veya kentteki) yoğun ilişkileri ve kentteki sınırlı ekonomik durumları gösterilmektedir. Özellikle kadınlar, bunu yaratan en öndegelen faktörlerden biri olarak, zamanlarının çoğunu köylerde geçirmek durumunu belirtmektedirler. Ve böyle bir ortamda kendilerini, "Çevremiz, görüştüğümüz hep köylü" diyerek, köylü olarak görmektedirler. Bir süredir orta sınıf semtte apartmanda oturan, maddi durumu düzgün iki göçmen kadın bu konuda şöyle demektedir: "Şehirde çok oturdum, ama adetlerimizden, törelerimizden, toplumumuzdan kopamıyoruz. Yine o toplumun içindeyiz. Ne köylü, ne şehirliyim, bocalıyorum." "Kendimi bir köylü parçası olarak görüyorum, şehirliliği gibi değil de. Çünkü köylüden kopamıyorsunuz. Yani, köylülerle gidiş gelişiniz oluyor. Kopamıyorsunuz tamamen, şehirliliğim diyemiyorsunuz." Araştırmanın yürütülmesinde yardımcı olan, yeniliklere açık, kenti sürekli araştıran ve yeni projelerin peşinde koşan kadın da bu düşünceleri paylaşmaktadır: "Yine de köylüsün ne kadar olsa, şehirliliğin olsun da, ne kadar da uysan, uyum sağlasan, bi yerde köylüsün. Herşeyinle köylü olduğun, konuşmandan da, görünüşünden de olsun, insan yine atamıyor. Köylü olduğun şeyi atamıyorsun. Çünkü yine çevrende olan kendi köylülerin olur." Ailenin maddi durumu düzeldikçe, özellikle kadınlar arasında, köylü çevrelerinin dışına çıkma isteği güçlenmektedir. Ve bu isteğin gerçekleştirilmesinde hayal kırıklığı yaratmaktadır.

Kendini köylü olarak tanımlamak, özellikle köyden göçmüş Aleviler için, şartların zorunlu kıldığı bir durum kadar, bir ahlâk ve sadakat anlayışının sonucu da olmaktadır. Bu araştırmadaki birçok Alevi, "Ben köylüyüm çünkü aslımı inkâr edemem," "Sırtımı geçmişime dönmem," "Şehre gelip, köydekileri dışlamak hiçbir zaman istemem" demiştir. Bu konudaki düşüncelerini güçlü duygularla aktaranlar vardır: "Köylü olarak düşünüyorum, ben hiç şehirliyim diye düşünmüyorum. Aslımız, neslimiz köy." Köyde yaşamış olan sıkıntılar bu duyguları alevlendirmektedir: "Köylü olarak düşünürüm, kendimi köylü olarak görürüm. Çünkü ben karın üstünde, şu ayağım böyle yalınayak

odun topluyoduk ki yakak köyde biz. İnsan halini unuttur mu? Ben onu unutup da bugün şehirli olamam. Dünya kadar varyetim (varlığım) olsa gine olamam." Burada sunu hatırlatmakta yarar var: Köyde yaşamın bir bölümünü geçiren kimi göçmen için, Sunni ya da Alevi, köyde yaşanan deneyim ve duygular, sarf edilen emek, kentte köyle olan duygusal yakınlığı sürdürmektedir.

Bazı diğer araştırmaların da bulduğu gibi Sunni-Alevi ayrımı hassas, aynı zamanda da yaygın bir kimlik aracıdır. Güneş-Ayata (1991: 97) Erzurumlu Sunni göçmenlerle yaptığı araştırmada Sunni-Alevi ayrımının katılımcılar arasında yaygın olarak yapıldığına dikkati çekmektedir⁴. Göçmenler arasındaki Sunni-Alevi kimlik farklılıkları, kentte farklı uyum süreçleri yaratmaktadır. Alevilerde akrabalar arasındaki dayanışmanın Sunnilere oranla daha yoğun ve önemli olduğu bilinmektedir. (Gökçe, 1993: 289-292). Alevi göçmen için, dahil olduğu Alevi cemaatinin bir parçası olmak ve bunu sürdürmek, geçmişle bağlantısını unutmamayı, geçmişini reddetmemeyi gerektirmektedir. Aleviler arasındaki yoğun dayanışma ve Alevi kimliği, göçmen için, köylü kimliğini sürdürmeyi talep etmektedir. Araştırmada, kentte büyümüş, yüksek eğitilmiş, kenti iyi bilen, apartmanda yaşayan, modern görünüşlü genç Alevi kadınlar kendilerini köylü ya da köy kökenli olarak tanımlamaktadırlar. Gecekonudan apartmana taşınmış Aleviler, gecekonuda kalmış akrabalarına "burunlarının büyümediğini" kanıtlamak zorunluluğunu hissetmekte ve kendilerini köylü saymayı sürdürmektedirler⁵. Üniversite mezunu bir Alevi genç, geniş akraba çevresini ve aralarındaki yoğun ilişkiyi, "Annemler şehirde de aşiret olarak yaşıyor," diyerek şaka yoluyla belirtmiştir. Bu şartlarda kendini kentli olarak görmek, daha doğrusu yerleşik orta sınıf kentli olarak kabul ettirmek; kişinin kendisini bu ortamdan maddi ve manevi olarak ayırmakla mümkündür. Bu araştırmada böyle bir aileye rastlanmıştır. Söz konusu aile fertleri, Almanya'dan döndükten sonra kendilerini akrabalarından uzaklaşmaya çalışmışlar, sürekli gecekondu ve köy çevresini küçümseyerek, horgörerek, bunda da başarılı olmuşlardır. Köylü geçmişlerini saklıyarak, köylülerini apartmanlarına kabul etmiyerek, orta sınıf kentlilerle ilişkilerini geliştirip, onları kendilerine örnek alarak, onlar gibi yaşamayı hedef edinmişlerdir. Bu tutumları, akrabaları arasında çok eleştiriye uğramaktadır. Araştırmanın bir bölümünde yazarın evini paylaştığı bu ailenin kuzeni, aileyi "etiket meraklısı, burjuva özentisi" olarak tanımlamıştır.

Alevilerin cemaat odaklı yaşantıları tutuculuğu gerektirmemektedir. Alevi cemaatinin, hem üyeleri üzerindeki sosyal denetimi çoktur, hem de değişen toplumsal şartlara en çabuk bir şekilde uyum sağlayacak değişiklikleri yapabilen esnekliği vardır

⁴Etnik ve mezhep farklılıklarının orta alt ve gecekondu semtlerinde söylem düzeyinde vurgulanmalarına karşın, günlük yaşam içinde "çatışmalı biçimde de olsa paylaşma" mevcuttur (Ayata&Ayata, 1993: 124). Öte yandan, aynı araştırmaya göre, eğitim ve sosyo-ekonomik düzeyin yüksek olduğu orta sınıf semtlerde yaşayanlar ("uygar," "kentli," "bir kültür düzeyine ulaşmış"), eşitlik ve hoşgörüyü vurgulamalarına karşın, yaşamlarında ekonomik ve kültürel olarak türdeş olan uydu kent gibi konut çevrelerini tercih etmektedirler.

⁵Gecekonudan apartmana taşınanların incilebilir durumları yalnız Alevi kesim için geçerli değildir. Durumu düzelen ve gecekonudan taşınan göçmenin, gecekonuda yaşamını sürdürmeye devam eden ve bireysel başarıyı yakalayamamış diğer göçmenler tarafından reddedildiği durumlara araştırmalarda rastlanılmıştır (örneğin, Karpaz, 1976: 114).

(Karpat, 1976: 119-121); Aleviler daha 'modern' davranış biçimlerine açıktırlar (Gökçe, 1993: 201).

Araştırma içinde kendilerini temelde köylü görmelerine karşın, kente uyum sağladıklarını vurgulayan göçmenler vardır. Bu, sırtlarını köylülerine dönmeden köylü olmadıklarını ima etmek anlamındadır. Bu göçmenler, daha çok, maddi durumu yerinde olan ailelerdeki orta yaşlı kadınlar ile kentle bütünleşmeye hevesli, geleceğinden ümitli, ama (şimdilik) maddi durumu sınırlı olan genç kadınlardır. Ve bunu şöyle dile getirmektedirler: "Aslen köylüyüm, ama gittiğin yere de bir türlü uyum sağlayacaksın," "Köyde kalmış gibi, köyden geldiğim gibi kaldığımı zannetmiyorum. Daha birçok şeylerin bilincindeyim. Kendimi sürekli yenilemek arzusundayım." Özellikle tüketim alanında faaldirler. Araştırmadaki bir göçmen kadın şöyle demiştir: "Şehirli olmaya özenip, eşyalar alıyoruz."

Göçmen kadınların göçmen erkeğe göre kendilerini kentli olarak hissetmelerinin, hissetmeler bile ifade etmelerinin daha zor olduğu ve bunun nedenleri aşağıdaki bölümde tartışılmaktadır.

Cinsiyet ve Kent/Köy Kimliği: Göçmen Kadının Kendini Kentli Olarak Görmesi Daha mı Zor?

Yukarıda değinilen hemşehriliğe bağlı dayanışma ağı ve kimliğinin kentli göçmen üzerindeki etkisi ve denetimi, söz konusu kadın olduğunda daha da artmaktadır. Göçmen kadın, ailenin hemşehri ve akraba çevresine ve geride bıraktığı köylülerine kentte geçmişini unutmadiğının, geleneksel değer ve yaşam biçimine sadık kaldığının bir sembolü olarak görülmektedir (Ayata, 1989: 103). Kadınlar daha çok ev ya da mahalle içinde tutulmak istenmekte, bu çevre içindeki sosyal denetim ise çoğunlukla aynı çevreyi paylaşan akraba ve hemşehriler tarafından yapılmaktadır. Özellikle aynı yerden göçen ve birbirini tanıyan insanların birarada yaşadıkları gecekondu çevresi buna uygundur. Gecekondulardaki akraba kümeleşmesi, geleneksel davranış kalıplarının, özellikle toplumsal cinsiyet rolleri alanında yeniden üretilmesine yol açmaktadır (Gökçe, 1993: 347; 348). Geleneksel gecekondu erkeği "kadınların ahlakı bozulmasın" diye apartman semtlerine taşınmayı istememektedir (Ayata, 1989: 112, 122).

Bu konudaki Alevi-Sünni farkını vurgulamak gerekir. Aleviler toplumsal cinsiyet rolleri açısından Sunnilere göre daha çeşitlilerdir (Karpat, 1976: 119). Bu araştırmada da Alevi kadınların tek başına serbestçe mahalle dışına çıktıkları, daha aktif bir sosyal yaşantı sürdürdükleri gözlemlenmiştir. Öte yandan, özellikle Sünni ve Doğu Anadolu'dan göç etmiş olanlar tutucudur, kadınlar üzerinde denetim kurma eğilimleri fazladır.

Ayata ve Ayata (1993: 130) araştırmalarında, gelir düzeyi düştükçe semtlerin ev kadını semtleri haline geldiğini belirtmektedir. Yazar tarafından da göçmen kadınların hem gecekondu hem de apartman semtlerinde günlerini yoğun bir şekilde birarada geçirdikleri gözlemlenmiştir⁶.

⁶Gecekondu çevresinde, kadınlar arasındaki bu komşuluk ilişkileri daha enformel olarak gerçekleşmekte, kadınlar, hava müsaitse dışarda, değilse birisinin evinde önceden planlanmadan toplanmaktadırlar. Bu toplantılarda büyük boyutlu ikram yapılmamaktadır. Apartman semtinde ise, kadınlar ya "kabul günü" denilen periyodik toplantılarda, ya da

Zamanlarının büyük bir bölümünü evlerde ya da evlerin bir uzantısı olan yarı-kamusal mekanlarda diğer köyden göç etmiş kadınlarla geçiren ve mahallenin sosyal denetimi altında yaşayan, kentte "fazla değişmemesi" amaçlanan göçmen kadınların⁷ kendilerini köylü hissetmeleri, kentli kadınlardan farklı görmeleri beklenmedik bir olay değildir. Nitekim bazı göçmen kadınlar, "Şehirli gibi olamayız. Ne de olsa kapalıyız, açık olamayız" demiş, özellikle kentte büyümüş genç kadınlar, içinde buldukları "köylü toplumu" nun kendilerinin istedikleri gibi davranma ve giyinmelerine izin vermediğinden yakınmışlardır. Asıl ilginç olan, araştırmadaki gecekondu semtinde yaşayan bir grup genç kadının kendilerini kentli hissetmek, kentli gibi olabilmek için verdikleri savaştır⁸. Aralarında köyden yeni gelmiş olanların da bulunduğu bu kadınlar kendilerini kentli olarak gördüklerini söylemekte, bunun için de kişinin nerede doğduğunun değil, sahip olduğu arzu, gösterdiği çaba ve azmin önemli olduğunu vurgulamaktadırlar: "Ben kendimi şehirli gibi görüyorum çünkü köyde mecburi olarak, orda doğduğum için yaşadım bu yaşa kadar. Şehirli olmak istekle olur. Şehirde yaşarsın da köylü gibi olursun," "Sadece nerede doğduğun değil, insanın içinden gelen birşey de. Köyde doğar, şehre alışırsın, şehirde doğar, bu çevreye uyamaz. Kendi çevresinin, ailesinin etkisinde kalır," "Şehirli giyim kuşamla olur, ama yine de kendimi şehirli sayarım. Köyü sevmiyorum, şehre isteyerek geldim." Bu kadınlar gecekondu çevresinde yaşamaktan bunalmış durumdadırlar, ve birgün apartman çevresinde yaşamayı büyük bir özlemlerle beklemektedirler. Apartman tercihlerinin önemli bir nedeni olarak, apartmanda yaşayanların görgülü, kültürlü ve terbiyeli olduklarını söylemektedirler. Bu genç kadınlar modern giyinmekte ve dış görünüşlerine çok özen göstermektedirler. Komşularıyla araları gergindir. Sürekli olarak komşularıyla tartışmakta, onları, "kaba," "cahil," ve "görgüsüz" olarak suçlamaktadırlar. Genelde mahalle halkı da bu kadınları hoş görmemekte, eleştirmektedir. Özet olarak denilebilir ki, bu kadınlar, günlerinin büyük bir çoğunluğunu geçirdikleri çevreye ait olmadıklarını diğer insanlara, ve de daha önemlisi, kendilerine ispat için, ağız dalaşı gibi yollarla kendilerini çevrelerinden duygusal boyutta uzaklaştırmaya çalışmaktadırlar. Hunter (1974: 195), kişinin kendi kimliğinin yaşadığı yerin sembolik kimliğine uymadığı, onunla çakışmadığı durumlarda, kendini psikolojik ve sosyal olarak o çevreden geri çekme, ya da kendi kimliği ile çevrenin toplumsal kimliğinin çakıştığı yeni bir çevreye taşınma eğilimleri taşıdığını yazmaktadır. Ev çevresi, çoğu kadın için kimliğini oluşturan en etkili unsurlardan biridir. Ait olmak istemediği bir ev çevresinde, yani köylülerin yoğun olarak buldukları gecekondu çevresinde yaşamak zorunluluğu, modern eğilimleri olan ve kendilerini kentli olarak gören göçmen kadınları son derece rahatsız etmekte, ve apartmana taşınacak maddi güçleri ve/veya bu kararı verecek özerklikleri olmayan bu kadınların kendilerini psikolojik ve sosyal olarak mahalle halkından geri çekmeleri sonucunu yaratmaktadır.

önceden haberli olarak daha formel bir şekilde bir araya gelmektedirler. Bu toplantılarda, ortalama dört çeşit ikramda bulunulmakta, ailenin statüsü mahalle ve apartman komşularına bu toplantılarda ispatlanmaya çalışılmaktadır.

⁷Yapılan araştırmalar, göçmen kadının kentte "fazla değişmemesi"ne yönelik arzu ve beklentilerin, kentin farklı ortamı içinde yumuşamak durumunda kaldığını, özellikle Alevi göçmen kadının, yeni çevresinin yarattığı şartları kullanarak gündelik yaşamı içinde durumunu düzeltebildiğini, aile içinde güçlenebildiğini göstermektedir (örneğin, Erman, 1997). Göçmen kadın kentte yaşamayı güçlü bir şekilde tercih etmekte, değişikliklere göçmen erkeğe oranla çok daha açık olmaktadır (Gökçe, 1993: 189).

⁸Gökçe (1993: 220), araştırmasında modernleşmeye eğilimli gecekondulunun, erkek nüfusa oranla kadın nüfusa daha fazla olduğunu bulmuştur.

Öte yandan, göçmen erkek zamanının önemli bir bölümünü ev dışında geçirmektedir. İş yerinde yeni arkadaşlar edinme şansına ve kenti hiç olmazsa bir ölçüde gönüllüce araştırma serbestiyetine sahiptir. Sonuçta çoğunlukla tercihi, bir güvence ve aidiyet aracı olarak gördüğü hemşehrileriyle birlikte olmak olmasına rağmen, farklı bir tercih yaptığına kadınlara oranla bunu gerçekleştirecek daha fazla özerkliğe (daha az kısıtlamaya) sahiptir. Bu çalışmada, kentteki işinden (örneğin, barmen, garson, vale) ve kentle olan ilişkisinden (boş zamanlarında kentin "iyi" "popüler" semtlerinde dolaşmak) dolayı kendini "şehirli oldum" diye gören genç erkekler mevcuttur ("Şehre alışık, şehirli düşünüyoruz kendimizi"). Aralarında hem gecekonduda hem de apartmanda yaşayanların bulunduğu bu erkekler, kendilerini kentli olarak tanımlayan genç kadınlardan farklı olarak, akraba ve komşu çevreleriyle iyi ama mesafeli bir ilişki içerisindeyler. Kadınlar ise böyle bir seçme şansına sahip değildir. Toplumsal cinsiyet rolleri onları eve bağlamakta, akraba ve komşularıyla (özellikle gecekonduda çevrelerinde) yakın ilişkiler beklemektedir. Sonuçta göçmen erkeğe oranla göçmen kadın kendini kentli olarak hissetmekte daha fazla zorlanmaktadır.

Sonuç

Bu araştırma, kentte yeni kimlik edinme sürecinde kır kökenli göçmenin, yeni çevresinde kendisine sağlanamayan ekonomik, sosyal, ve duygusal güvenceyi hemşehrilik aracılığıyla diğer göçmenlerle kurduğu ilişkiler ağı ile elde etmeye yönelmesi sonucunda, kendini köylü olarak tanımlamayı sürdürdüğünü göstermektedir.

Bunda yerleşik kentlinin, eski kentlinin, ya da başka bir deyişle kentli seçkinin göçmeni dışlayıcı ve de zaman zaman küçümseyici tutumu da rol oynamıştır. Heper'in (1983: 57) de dediği gibi "(k)entleşmenin yoğunlaştığı ilk dönemlerde daha belirgin olmak üzere kentliler 'yeni kentliler'i bir türlü içlerine sindirememişlerdir." Gecekonduda üzerine yapılan araştırmalar, gecekonduda yaşayan köy kökenlilerin yerleşik kentliler tarafından küçümsemesi ve dışlanması olayını göstermiştir (örneğin, Şenyapılı, 1982b: 243; Karpat, 1976: 150; Geray, 1968: 20; Sewell, 1964: 187)⁹. Böylece hemşehrilik, hem bir güvence kaynağı, hem de bir kimlik aracı olarak göçmenin yaşamını büyük ölçüde belirleyici olmuştur. Dolayısıyla, göçmen kendini hemşehri grubuna ait hissetmekte, bu da köylü kimliğini ayakta tutmaktadır. Makalede de belirtildiği gibi, hemşehrilik çoğu zaman köyden göçedenler için köy kökenli olmayı, aynı dili konuşmayı, aynı mezhebi paylaşmayı, aynı bölgeden (örneğin, Doğu Anadolu) gelmeyi içermektedir. Özellikle Alevi göçmenler, diğer Aleviler gibi, Sunnilerin ağırlıklı oldukları bir toplum içinde yaşama süreci sonucunda tarihsel olarak geliştirdikleri sıkı cemaat bağlarından dolayı, kendilerini, köydeki ve kentteki köylü ve akrabaları ile bağlarını koruma taahhütü altında hissetmekte, o cemaatin bir üyesi olmayı ve o aidiyeti sürdürmek için, kendilerini köylü olarak tanımlamaktadırlar. Kendilerini kentli olarak kabul etmeyi, geçmişlerini ve toplumlarını inkar etmek şeklinde görmek eğilimindedirler. Bu durumda, kentli Alevi için kendini köylü ya da köy kökenli olarak görmek, Alevilik

⁹İstanbul gibi yerleşik kentlinin sayıca az ve kültürel olarak heterojen olduğu ve göç edenlerin sayıca büyük ve zincirleme olarak geldikleri durumlarda, direnç ve dışlanmanın güçlü olmadığı, bunun da göçedenlerin "taşralılık" duygusunu azalttığı söylenmektedir (Köksal-Erder, 1993: 78).

kimliğinin bir alt başlığı halindedir. Bu da kır kökenli göçmen için kendini kentli görmesini zorlaştırmaktadır.

Geleneksel kadın rolleri de kentsel kimlik edinmede zorlaştırıcı bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Geleneksel toplumlarda kadının eve bağlı olarak tanımlanması, göçmen kadının, özellikle Sunni kesimde, kentte "gözleri açılmasın" "ahlakları bozulmasın" diye ev çevresinde tutulması eğilimi ve üzerinde uygulanan yoğun sosyal denetim, göçmen kadının kendini köylü olarak görmesinde etkili olmaktadır. Kadın ancak özel bir çabayla, kendini duygusal boyutta köy ve köye ait şeylerden, buna köylü göçmen komşular ve köylü akrabalar da dahil olmak üzere, uzaklaştırarak, köylü gruba ait olma hissinden kurtulabilmektedir. Araştırmadaki genç, modernleşen gecekondulu kadınlar buna bir örnektir.

Bu genç kadınlar, Özal'ın biçimlendirdiği 1980'lerin anlayışının etkisiyle, bireyselliklerini önplanda tutmakta, bireyin kendi arzu ve çabası ile "şehirli" olacaklarına inanmaktadırlar. Yine bu dönemin değer sistemine uygun olarak, bu genç kadınlar, kentli olmak için giyiniş, görünüş (makyaj, saç, yürüyüş, oturuş), eşya ve uygun çevrede (apartman) yaşamanın önemini vurgulamaktadırlar, ve "modern" giyinip, kentli modern insanın konutu olarak görülen apartmanda "modern" eşyalar arasında yaşayarak "şehirli" olacaklarını söylemektedirler. Böylece, toplumsal şartların kendilerine tanımadığı kentli kimliğini bu kadınlar, kişisel çabaları ile modern dış görünüşleri aracılığıyla elde etme azmindedirler.

Bu araştırmadaki çoğu göçmen kendisini köylü saymasına karşın, yeni çevresine ait hissetmekte ve kentle bütünleşmek istemektedir, geleceklerinin kentte olduğuna inanmaktadır¹⁰. Özellikle Alevi grup, buna kadınlar da dahil olmak üzere, çevrelerine ilgi göstererek, varolan olanakları yakalamak ve yaşantılarını geliştirmek uğraşı içindedirler. Ama bu yeni çevrelerine aidiyet hissi, kendilerini "yerleşik kentli" "kentlin ileri gelenleri" "modern insan" olarak tanımladıkları gruba dahil olma duygusunu kapsamamaktadır. Göçmen kendini kentte tanımlarken, "biz" ve "onlar" diyerek, "biz"e göçedenleri, "onlar"a ise "kentli"yi dahil etmektedir [Gecekondulular için, "onlar apartman sakinleri, zenginler, şehirli vs." (Ayata, 1989: 104)]. Bu araştırmadan gösterdiği, göçmenin "onlar" grubuna dahil ettiği kentlileri, ya kendilerinden daha üstün (kültürlü, bilgili, görgülü) ya da daha avantajlı (iyi yaşantıları olan, iyi yerlerde yaşayan, kentin olanaklarından yararlanan, paralı, güç sahibi) olarak gördüğü, bunun özellikle ikinci kuşak genç göçmen için hayal kırıklığı yarattığıdır. İlk kuşak göçmen sıfırdan başlayarak biryerlere gelmenin (gecekondu ya da apartman sahibi olmak, çocuklarını okutmak) doyumuyla, yaşamlarına genel olarak olumlu bakmakta, ikinci kuşak göçmen ise, doyumsuzluğu, dışlanmanın, küçümsenmenin kızgınlığını, ekonomik mahrumiyetin hayal kırıklığını yaşamaktadır. Özal döneminin "köşeyi dönme" anlayışı ve "daha zengin" "daha modern" "daha..." olmayı teşvik eden sosyo-ekonomik politikalarının, genç ikinci kuşak göçmenin beklentilerini, ve de dolayısıyla hayal kırıklıklarını artırdığını söylemek yanlış olmazsa gerek. Kemalizmin kentli tanımını (kültürlü, bilgili, görgülü) bir derece içselleştirmiş

¹⁰Gökçe (1993: 184) araştırmasında çoğu göçmenin (% 71.4) kendisini kentli gördüğünü bulmuştur. Bu noktada önemli olan göçmenin kendisini köylü ya da kentli olarak gördüğünü söylemesinden çok, bunun ne anlama geldiğidir. Hem Gökçe'nin hem de bu yazarın araştırma sonuçlarının işaret ettiği nokta, göçmenin kendini kente ait hissetmesi, öte yandan yerleşik kentli ya da kentlin ileri gelenlerinden farklı görmesidir.

olan birinci kuşak göçmen (özellikle Aleviler) yanında, paranın getirdiği daha iyi yaşam şartlarını vurgulayan genç ikinci kuşak göçmen, toplumdaki değişen değerler sisteminin ve merkezin çevre üzerindeki azalan etkisinin bir göstergesidir.

Kısaca özetlemek gerekirse, kentli olmak, kendini kentli olarak düşünmek, göçmen için, kentte yaşanan yıllar sonucunda kazanılan bir kimlik olmaktan çok, bir yaşam biçiminin, bir ilişkiler ağının, "şehrin yerlileri" tarafından kabul edilmişliğin bir ifadesidir. Göçmen kendisini, hep köylülerle zaman geçiren, çevresinde hep köylü olan, kentin yerlileri tarafından kendilerinden farklı olarak görülen, ve sonuçta pek kabul görmeyen, kentlilerin sahip oldukları maddi olanaklardan ve kültür ve eğitim avantajlarından yoksun birisi olarak görmekte, ve sonuçta, "Ben hiç şehirliyim diye düşünmüyüm" demektedir. Türkiye'deki "cemaat"ın "birey"e egemenliği, kent göçmeninin köy/kent kimliğini belirlemekte de kendini göstermektedir. Cemaat ilişkilerinin yarattığı "hemşehri" kimliği, modern ulus devletin yurttaş kimliği ile çelişmekte, kentteki göçmenin aidiyet hissini ve sorumluluğunu esas olarak hemşehrilik belirlemektedir. Böylece kentteki göçmen yeni çevresiyle bütünleşmek yerine, yeni çevresinde kendi çevresini yaratmaktadır.

1980'lerden beri izlenen ekonomik politikalar sonucunda artan ekonomik farklılığın özellikle gecekonduda yaşayan kentli göçmen aleyhine daha da arttığı, kültürel zıtlığın ve dinin politikleştiği ve ideolojik bağlamda körüklendiği günümüzde, kendini "modern kentli" kesime karşı sosyal ve ekonomik olarak dezavantajlı hisseden ve bunun kırıklığını yaşayan kentteki köy kökenli göçmen için, Refah Partisi, Batı ideolojisini ve resmi Kemalist ideolojiyi sorgulayan tavrıyla, bir sığınma ya da başkaldırı alanı yaratmış bulunmaktadır. Bu, modern Batıya alternatif dünya görüşü içinde, "köylü" ve "kentli" tanımlarının değişikliğe uğrayıp uğramayacağı zaman içinde görülecektir.

KAYNAKÇA

- Abu-Lughod, J. (July 1961) "Migrant Adjustment to City Life: The Egyptian Case", *American Journal of Sociology*, 67 (1), 22-23.
- Alpar, İ. ve Yener, S. (Mayıs 1991) *Gecekondu Araştırması*, DPT Sosyal Planlama Başkanlığı Araştırma Dairesi Yayını, Ankara.
- Ayata, S. (1989) "Toplumsal Çevre Olarak Gecekondu ve Apartman", *Toplum ve Bilim*, 46/47, 101-127.
- Ayata, S. & Ayata, A. (1966) *Konut, Komşuluk ve Kent Kültürü. Konut Araştırmaları Dizisi: 10.* T.C. Başbakanlık, Toplu Konut İdaresi Başkanlığı, Ankara.
- Chant, S. ed. (1992) *Gender and Migration in Developing Countries*, Belhaven Press, London.
- Erder-Köksal, S. (Kasım 1993) "İstanbul'un Yeni Sahipleri: "Nerelisin Hemşehrim?" *Görüş*, 12, 74-80.
- Erder, S. (Bahar 1995) "Yeni Kentliler ve Kentin Yeni Yoksulları" *Toplum ve Bilim*, 66, 106-121.
- Erman, T. (1997) "The Meaning of City Living for Rural Migrant Women and Their Role in Migration: The Case of Turkey", *Women's Studies International Forum*, 20 (1), 1-11.
- Geray, C. (1968). "Gecekondu Sorununa Toplu Bir Bakış", *Amme İdaresi Dergisi*, 1, 11-28.
- Gökçe, B. der. (1993) *Gecekondularda Ailelerarası Geleneksel Dayanışmanın Çağdaş Organizasyonlara Dönüşümü*, T.C. Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı Yayınları, Ankara.
- Güneş-Ayata, A. (1991) "Gecekondularda Kimlik Sorunu, Dayanışma Örüntüleri ve Hemşehrilik", *Toplum ve Bilim*, Güz 52, 89-101.
- Heper, M. (1983) *Türkiye'de Kent-Göçmeni ve Bürokratik Örgütler*, Üçdal Neşriyat, İstanbul.
- Hunter, A. (1974) *Symbolic Communities*, University of Chicago Press, Chicago.
- Inkeles, A. (Sept. 1969). "Making Men Modern: On the Causes and Consequences of Individual Change in Six Developing Countries," *American Journal of Sociology*, 75, 208-225.

- Kağıtçıbaşı, Ç. (1982) "Introduction" Kağıtçıbaşı, Ç. (ed.), **Sex Roles, Family and Community in Turkey** içinde, Indiana University Turkish Studies 3, Bloomington, 1-32.
- Kandiyoti, D. (1984) "Aile Yapısında Değişme ve Süreklilik: Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım" Erder, T. (der.) **Türkiye'de Ailenin Değişimi: Toplumbilimsel İncelemeler** içinde, May Matbaacılık, Ankara.
- Karpat, K. (1967) **The Gecekondu: Rural Migration and Urbanization**, Cambridge University Press, Cambridge.
- Keleş, R. (1972) **Türkiye'de Şehirleşme, Konut ve Gecekondu**, Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- Kıray, M. (1968) "Values, Social Stratification and Development", **Journal of Social Issues**, 24 (2), 87-102.
- Lerner, D. (1958). **The Passing of Traditional Society: Modernizing the Middle East**. New York: The Free Press.
- Mangin, W. ed. (1970) **Peasants in Cities: Readings in the Anthropology of Urbanization**, Houghton Mifflin, Boston.
- McGee, T.C. (1975) "Malay Migration to Kuala Lumpur City: Individual Adaptation to the City. Toit, B.M. & Safa, H.I. (eds) **Migration and Urbanization** içinde, Mouton, Paris, 143-178.
- Perlman, J. (1976). **The Myth of Marginality**. California: University of California Press.
- Sewell, G. H. (1964) **Squatter Settlements in Turkey: An Analysis of a Social, Political and Economic Problem**. Basılmamış doktora tezi, Massachusetts Institute of Technology.
- Suzuki, P. (Sept. 1964) "Encounters with İstanbul: Urban Peasants and Village Peasants", **International Journal of Comparative Sociology**, 5, 208-216.
- _____. (Dec. 1966), "Peasants Without Plows: Some Anatolians in İstanbul," **Rural Sociology**, 31 (4), 428-438.
- Şenyapılı, Ö. (1982a) **Kentlileşen Köylüler, Köylüleşen Kentliler**, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Şenyapılı, T. (1982b) **Economic Change and the Gecekondu Family**. Ç. Kağıtçıbaşı (ed.), **Sex Roles, Family and Community in Turkey** (pp. 237-248). Bloomington: Indiana University Turkish Studies 3.

- _____. (1981) **Gecekondu: "Çevre" İşçilerin Mekanı**, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Yayını, Ankara.
- _____. (1978) **Bütünleşmemiş Kentli Nüfus Sorunu**, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Yayını, Ankara.
- Tatlıdil, E. (1990) "Kentle Bütünleşmenin Bir Yolu: Gecekondulaşma. Türköz, E. (der.) **Aile Yazıları 2: Kültürel Değerler ve Sosyal Değişme** içinde, Aile Araştırma Kurumu, Bilim Serisi 5/2, Ankara, 363-390.
- Tekeli, İ. (1982) **Türkiye'de Kentleşme Yazıları**, Turhan Kitabevi, Ankara.